

МАНЕВАР И ШИРИНА ФРОНТА ПРИ ФОРСИРАЊУ РЕКА

1) Облици маневра код форсирања

У одлуци за напад са форсирањем река, као и код напада уопште, основно је питање избор облика маневра којим на најцелисходнији начин извесна јединица треба да изврши добијени задатак. При томе се идеја маневра изражава у првом реду одређивањем главног, помоћног и, евентуално, демонстративног прелаза, као и правцима дејства и објектима којима треба овладати до одређеног времена. За објекат се обично бира мостобран, заправо његов битни део (на пример: важније раскрснице, насељена места, теснаци и сл., који су за браниоца обично тежишта одбране), чијим се заузимањем ломи одбрана у целини.

С обзиром на тешкоће које се појављују при форсирању не само због савлађивања саме реке као природне препреке, него и због дејства браниоачеве ватре, као и на тежњу браниоца да употребом својих резерви (нарочито оклопних и моторизованих) осујети маневар нападача, природно је што се обрти и промене у ситуацији, и поред свих предвиђених мера, могу чешће догађати него код нормалног напада. Зато нападач мора имати еластичан почетни маневар, да би — уколико би бранилац успео да укочи или задржи напад на главном прелазу — могао брзо и без поремећаја да изврши прегруписавање снага и предузме нови маневар, преношењем тежишта напада са главног на помоћни или, у крајњој линији, и на демонстративни прелаз. Та промена маневра може се лакше извршити ако су нападачеве јединице моторизоване (нарочито средства за прелаз) и ако су борбени елан јединица, одлучност и сналажљивост командног кадра на висини.

Пробож непријатељске одбране при форсирању углавном има исте карактеристике као и иначе. Тежина овог облика маневра повећава се познатим околностима које форсирање намеће само по себи. Овај маневар данас захтева сразмерно највећу надмоћност у снагама и борбеним средствима (у односу на остале облике маневра) и нарочито велики број брзих средстава за превозење преко река, као и специјална борбена оклопна средства (тенкове амфибије, оклопне јуришне чамце и др.), и готово обавезно спуштање ваздушних десаната

на супротну обалу.¹⁾ Зато ће се за главне снаге при прелазу река, већином избегавати овај облик маневра и тежити да главни удар нанесу обухватним или обилазним маневром, док ће помоћне снаге вршити фронтални напад. Док се данас при форсирању готово редовно примењује комбиновани маневар, дотле се раније форсирање обично изводило фронталним пробојем. Предност форсирања на широком фронту у односу на ужи фронт огледа се у првом реду у могућности избора и примени повољнијег маневра, а затим у већој могућности изненађења и бржем пребацавању снага.

Док су код обичног напада могућности примене обухвата и обиласка мање у почетној фази, оне су код форсирања река обично веће. То долази отуда што је бранилац, који брани реку са циљем да је искористи као препреку — нарочито у противтенковском смислу — као и из других разлога, присиљен да свој фронт мање или више прилагоди правцу протезања речног тока.²⁾ Он се на тај начин брани на широком фронту,³⁾ занемарујући (или само осматрајући) извесне отсеке, да би важније отсеке могао бранити по принципу одбране на нормалном фронту. Нападач ће тада тежити да свој главни удар изврши на слабије брањене отсеке и на бочно изложене делове речног тока, остварујући обухватни или обилазни маневар. А ако би био присиљен да то чини на правом делу речног тока, он ће тежити да обухват (обилазак), после делимично извршеног пробоја, оствари у дубини непријатељског распореда.

Обухватни, а поготово двојни обухватни маневар, који код форсирања има непосредних предности, може се често применити искористивши околу река чини у страну нападача.

На шеми бр. 1 приказан је двојни обухват као облик маневра корпуса. Главни удари дивизија првог ешелона корпуса (усмерени директрисом дејства приближно дуж унутрашње стране корпусног мостобрана) имају за циљ да бочним концентричним дејством што пре овладају корпусним мостобраном и да окруже и униште главне снаге браниоца које су се на њему затекле, онемогућавајући им да се извуку и споје са евентуалним новим браничевим резервама из дубине.⁴⁾ У исто време помоћне снаге, које дејствују на центру (на истој

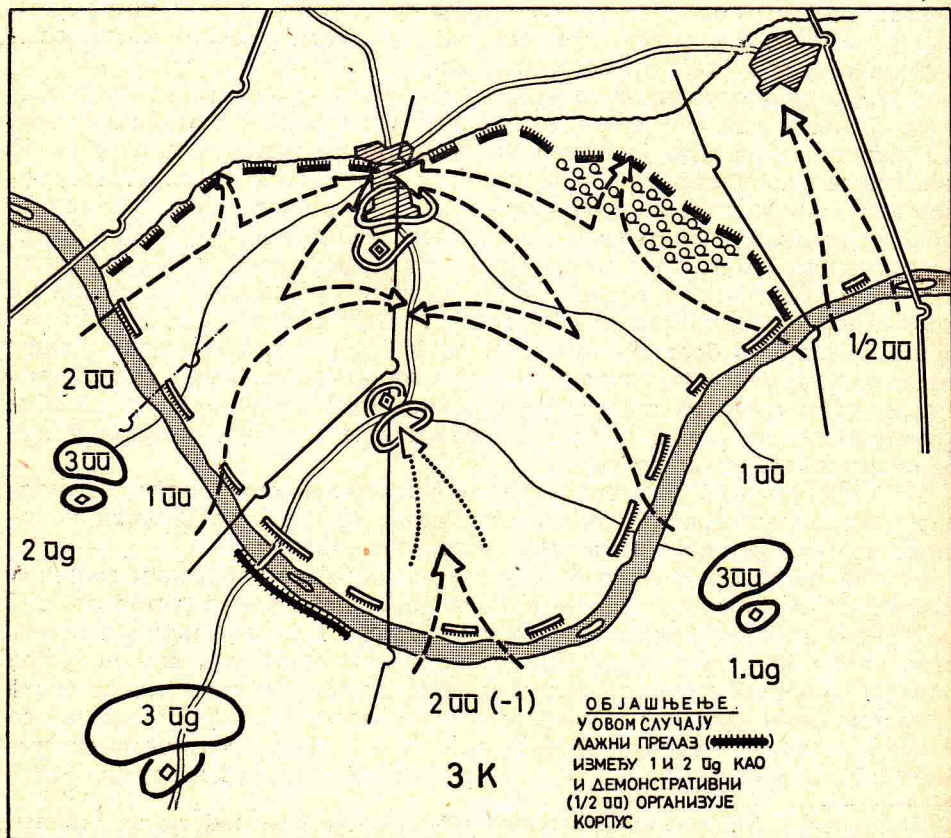
¹⁾ Англо-Американци су приликом форсирања Рајне 1945 године већином прибегавали фронталном пробоју не само зато што је немачки фронт био непрекидан него и зато што су они располагали далеко надмоћнијим снагама и великом количином најмодернијих средстава за превозење, тако да су своју надмоћност могли брзо да реализују.

²⁾ На пример, бранилац који би бранио леву обалу Дунава између утока Тисе и Драве, хтео не хтео, излагао би свој десни бок и пружао могућности нападачу за доношење удара правцем Даљ — Ојаци — Н. Врбас.

³⁾ Уколико би бранилац, у циљу скраћивања фронта, свој предњи крај на извесним отсесима повлачио даље од обале, он би се тиме лишавао предности које му пружа река као препрека. Ово се дешава и при одбрани морске обале.

⁴⁾ Ако се маневар разматра у ширем обиму, онда се види да се он различито одражава на појединим јединицама, што зависи од њихове величине, распореда и улоге у склопу више јединице. Тако, на пример, једна дивизија (у оквиру корпусног маневра) може вршити форсирање обухватом, док њени пукови првог ешелона (у оквиру дивизијског маневра) врше пробој.

шеми 2 пп), имале би задатак да фронталним нападом брзо овладају одређеним мостобраном, да привуку на себе одговарајуће резерве браниоца, затим да пређу у отсудну одбрану (и на тај начин омогуће или олакшају извршење главног удара са једног или оба крила), а у погодном моменту и да саме продуже напад.

Шема бр. 1

Обилазни маневар значио би упућивање јачих снага нападача ван захвата мостобрана дотичне јединице са циљем да из позадине нанесу удар непријатељу који брани изванредан речни отсек. То би био индиректни начин заузимања мостобрана, обично комбинован са дејством дела снага с фронта (бокова). Упућивање јачих снага ван мостобрана ретко кад може доћи у обзир код планског форсирања, кад је бранилац успео да поседне и организује супротну обалу, а чешће код форсирања из покрета, нарочито у гоњењу. У томе смислу врло је карактеристичан пример једне од армија Вороњешког фронта

1943 г., приликом форсирања Дњепра. Наиме, командант те армије је на перејаславском правцу у току подилажења реци одредио дивизијама првог ешелона које ће рејоне (мостобране) заузети на десној обали Дњепра, с тим да иницијативно форсирају реку на најпогоднијим отсесима, не базирајући се на линије разграничења; после форсирања дивизије су биле дужне да овладају одређеним мостобранима, тј. да поново уђу у зоне свога дејства.

При форсирању из непосредног додира ван захвата мостобрана могу се упућивати само мање снаге, и то у првом реду са задатком демонстрације. Према томе, демонстративни напад може бити усмерен изван (на пример, $\frac{1}{2}$ пп, на шеми бр. 1) или у захвату мостобрана више јединице, и, уколико се примењује, обично се може вршити на једном или на оба крила, а ређе између главног и помоћног прелаза дотичне јединице.

С обзиром на све већи развој ваздушнодесантних снага, вертикални маневри (ваздушнодесантни напади) имају велики утицај не само на извођење борбених дејстава уопште, него и на форсирање. Наиме, ваздушнодесантне јединице могу овладати одговарајућим мостобранима на супротној обали, олакшавајући тиме првим нападачевим ешелонима форсирање реке, или их могу чак и заменити. Но, с друге стране, треба очекивати и јачи развој противдесантне одбране (стварање посебних противдесантних резерви), затим нарочите тактичке поступке за ликвидацију десаната и друго. Ово питање, као и проблем усклађивања дејства јединица које форсирају реку с фронта са партизанским, диверзантским и инфилтрираним јединицама (које у одређеном смислу могу и заменити ваздушнодесантне јединице, јер су им задаци и улоге у суштини слични), заслужује посебно разматрање.

Најзад, треба напоменути да форсирање на ширем фронту, поред изнетих облика маневра, омогућава и примену т.зв. маневра по времену. Код примене овога маневра јединице на појединим отсесима почињу са форсирањем у различито време (обично, на помоћним правцима раније, а на главном касније) са циљем ранијег (према томе и погрешног) ангажовања браничевих резерви, тј. против помоћних нападачевих снага. Маневар по времену нарочито долази до изражаја код форсирања са комбинованим облицима маневра. Временски размак за ово зависи од величине јединице и других околности: за тактичке јединице може износити неколико сати, а за оперативне знатно дуже, па и неколико дана.

2) Ширина отсека форсирања

Ширина отсека форсирања (отсека прелаза⁵⁾ појединих јединица најчешће је мања, ређе је иста, а изузетно може бити и већа него њихове нападне зоне.

⁵⁾ Код нас су у употреби оба ова термина са истим значењем (иако је први прикладнији).

Пошто ово питање није довољно разјашњено, разумљиво је што о њему постоје различита и опречна гледишта. Тако, на пример, према „Упутству за форсирање река“, ширина пуковског отсека прелаза износи 1 — 1,5 км, дивизиског 3 — 4 км, а армиског зависно од броја дивизија у првом ешелону армије. Ове ширине, које уствари одговарају нормалној ширини фронта у нападу, нису у сагласности са савременим принципом за форсирање (на основу искустава из Другог светског рата), наиме да форсирање треба вршити на што ширем фронту. Тада су дивизије вршиле форсирање већих и средњих река већином на отсецима ширине 8 — 10 км (колико је износила и нормална ширина отсека дивизија у одбрани). Тако су, на пример, совјетске дивизије форсирале Дњепар на отсецима ширине 6—8 км, Англо-Американци Рајну на отсецима око 8 км, а наша 3 армија (чије су дивизије у то време по бројном саставу биле равне совјетским), Драву на отсецима од 8 — 10 км, итд. Због тога је било оправдано покретање овога питања у чланку „Ширина отсека прелаза од при форсирању реке“ („Војно дело“, бр. 6/52), у коме аутор износи своје мишљење да би на основу одговарајућих искустава наведене норме у „Упутству“ требало знатно повећати, тј. да би отсек прелаза за пук износио до 4 км, за дивизију до 8 км, а за стрељачки корпус 16 и више км, иако су у току прошлог рата поједине дивизије вршиле форсирање и на знатно ужим, односно ширим отсецима, од оних које сам горе изнео. У осврту на наведени чланак, објављеном у истом часопису (бр. 3/53), други аутор иде и даље и предлаже да се изнете норме у претходној реченици узму као минималне а не као максималне. Према његовом мишљењу, отсеци за прелаз требало би да буду много шири него у прошлом рату, и то: пуковски отсек од 4 — 8 км, дивизиски 10 — 16 км, а корпусни 20 — 35 км.

Неоспорно је да оба ова мишљења, — која се иначе, углавном, заснивају на техничким и формациским разлозима (јер повећање броја тенкова, оруђа и моторних возила у саставу дивизија изазива повећање средстава за превозење у квантитативном, а нарочито у квалитативном смислу, што све скупа доводи до нешто ширих отсека за поједине јединице), — имају доста оправдања. Али, сматрам да она нису довољно расветљена са тактичке стране и да их у том смислу треба допунити. Не могу се сложити са мишљењем првог аутора да су тактички разлози (изнети у његовом чланку) сами по себи јасни и убедљиви тако да им не треба неко посебно објашњење, јер при томе није изнеб важне разлоге: да ширина отсека у форсирању зависи од улоге и места јединице у склопу више јединица (тј. да ли дотична јединица форсира реку на главном, помоћном или демонстративном прелазу) и од облика маневра којим се обезбеђује решавајућа надмоћност на тежишту борбе, од које — као од кључног тактичког питања — и треба поћи при разматрању овог проблема.

Пошто изнете норме у поменутиим чланцима не могу одговарати назначеним јединицама у свим случајевима, то их није требало строго ни уоквирити, јер се давањем само средњих и највећих, а не и нај-

мањих, норми долази донекле у сличну ситуацију као са датим минималним нормама у „Упутству за форсирање“.

Иако би се норме у поменутиим чланцима могле донекле и прихватити као просечне, ипак у њима није довољно објашњено због чега, например, дивизијски отсек треба да буде 8 односно 10—16 км — што углавном одговара дивизији у одбрани — када се зна да је форсирање један од најтежих напада? Односно, да ли би те норме одговарале и онда када супротну обалу брани непријатељ приближне јачине или када дивизија форсира реку на правцу главног удара корпуса против солидно организоване одбране (имајући у виду да дивизија под таквим условима, у нормалном нападу, добија отсек 3—4 км)? Те норме, свакако, не би одговарале (независно од тога што су овакви случајеви у Другом светском рату били ређи). Или, да ли се принцип форсирања на широком фронту остварује за све јединице и у свим условима, односно кад се остварује, а кад не?, итд.

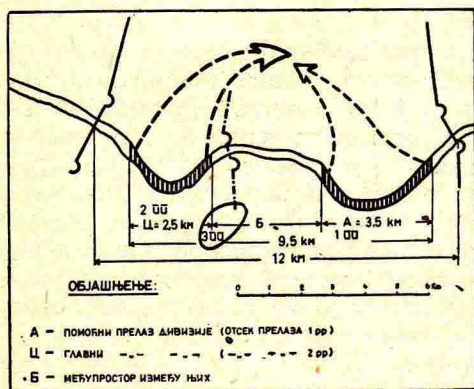
Сва ова питања, као и низ других, захтевају одговор и потпуније образложење. Због тога ћу покушати да нешто подробније проанализирам основне чиниоце који утичу на извршење форсирања, а нарочито на ширину отсека јединица, при форсирању на широком, а у извесним (свакако ређим) случајевима и на ужем фронту. Сматрам да се само овако може доћи до потпунијих и одређенијих норми и закључака по овоме, иначе сложеном питању. При томе ћу се углавном више задржати на планском форсирању (из непосредног додира), и то не због тога што сматрам да ће оно убудуће бити чешће применљиво него форсирање из покрета (а поготово из гоњења), већ стога што је први вид форсирања тежи и сложенији од другог.

На ширину отсека јединица у форсирању, дакле, утичу: место, улога, формациски састав и величина јединица; јачина и карактер одбране; облик маневра; начин форсирања (из додира, покрета или гоњења); карактер реке и квантитет и квалитет средстава за превозење. Ови, као и неки други чиниоци, често су противречни и у различитим ситуацијама испољавају своје мање или веће утицаје. Но, у целини узев, тактички чиниоци имају предност над техничким, што не значи да ове друге треба занемаривати, а нарочито данас када се врши увођење знатног броја нових оруђа и техничких средстава у наоружање јединица.

Утицај облика маневра

Ако нека јединица при форсирању реке врши пробој главним снагама онда ће ширина њеног отсека бити ужа него ако изводи обухват (поготову двојни), док ће најшири отсек имати код форсирања обилазним маневром (подразумевајући у свима тим случајевима да део снаге врши форсирање и са фронта). Другим речима, ширина отсека ће бити већа код сложенијих него код простијих облика маневра,

а тиме и величина међупростора⁶⁾ између главног и помоћног, евентуално и демонстративног, прелаза. И баш од величине тих међупростора (види шему бр. 2) највише зависи ширина отсека јединице у целини, ако су за дате јединице под одређеним условима,⁷⁾ приближно исте ширине појединих прелаза, као и ширине самих места прелаза (десантних, скелских и мостовских), без обзира о ком се облику маневра ради. Дакле, ширина отсека форсирања јединице у целини зависи од величине и броја међупростора између појединих прелаза (који се одређују првенствено из тактичких разлога) и броја и растојања између појединих места прелаза (која се одређују првенствено из техничких разлога). Ако нема међупростора између главног и помоћног прелаза, а демонстративни прелаз није предвиђен, и ако су растојања између појединих места прелаза минимална, онда је природно да ће ширина отсека за јединицу у целини бити знатно мања, него она кад назначени међупростори износе више километара и кад су растојања између места прелаза максимална (поготово ако би дотична јединица, поред главног и помоћног, вршила и демонстративни прелаз). Иначе се не би могло схватити зашто јединице при форсирању треба да имају шири фронт него у нормалном нападу, који је релативно лакши од форсирања. С друге стране, тиме се једино могу објаснити и разуме

Шема бр. 2

мети норме које су дате у „Упутству за форсирање“, које ипак нису сасвим погрешне, иако су из више разлога релативне⁸⁾ и за већину случајева неприхватљиве.

⁶⁾ Уколико постоје, међупростори се само осматрају или поседају мањим снагама, обично деловима за заштиту прелаза. Ти међупростори, поготово ако су већи (код јединица у мањим армијама), претстављају израз нужде, али се помоћу њих остварује и економија снаге и средстава за рачун важнијих отсека на којима се форсирање врши.

⁷⁾ Овде се мисли на однос сопствених и непријатељских снага, карактер и јачину одбране, ширину и брзину реке и др., што у различитим задацима и ситуацијама може бити приближно исто. На пример, пук на главном прелазу дивизије може имати отсек ширине 3 км, а пук на помоћном прелазу 5 км, независно од тога да ли се ови прелази додирују или су међусобно удаљени неколико км. Слично је и са местима прелаза чије ће ширине под истим техничким условима бити приближно исте.

⁸⁾ Знатне измене у формацији и структури јединица у већини армија у послератном периоду (нарочито повећање њихове ватрене и ударне моћи) у одговарајућој мери изазивају измене тактичких и других норми не само код форсирања него и у свим тактичким радњама уопште.

Те се нормe, по мом мишљењу, односе само на јединице које врше фронтални пробој на уском фронту против солидно организоване одбране, из непосредног додира и са дубоко ешелонираним борбеним порецима (пуковима, па евентуално и дивизијом у три ешелона), што се у поменутом „Упутству“ уопште не објашњава. У оваквим случајевима растојања између места прелаза била би минимална, не би било међупростора између главног и помоћног прелаза, јер би се ови додиривали, а демонстративни прелаз не би постојао. Те нормe и данас углавном одговарају за такве случајеве, само оне нису предвиђене за јединице које врше форсирање на широком фронту на помоћном или демонстративном прелазу, или за оне које нападају на слабије организовану одбрану, нити се односе на форсирање из покрета или из гоњења.

С друге стране, пошто су велике армије (на чијим се искуствима и дошло до тих норми) обично имале апсолутну и релативну надмоћност снага и средстава, природно је што су ширине отсека појединих јединица, и приликом форсирања река на широком фронту, могле бити сразмерно мање и повољније. Зато су се њихове зоне дејства, а готово редовно и отсеци прелаза, додиривали. Супротно томе, јединице мањих армија, чија се тактика углавном заснива на принципу релативне надмоћности, мораће да примењују нешто веће ширине и дубине ради савлађивања непријатељског отпора. А да би могле постићи потребну (релативну) надмоћност на изабраним отсецима (на којима се форсирање врши), код њих ће се често појављивати међупростори (на којима се форсирање неће вршити). Зато избор најцелисходнијег маневра, и реалне ширине отсека прелаза, као и вешто усклађивање ужих и ширих отсека у форсирању (као и у нападу уопште) за њих имају много већи значај.

Из шеме бр. 2, на којој је приказан пример форсирања дивизије на широком фронту (са два пп у првом и једним у другом ешелону), види се да би ширина зоне дејства дивизије у овом случају износила 12 км, привидна ширина отсека форсирања 9,5 км, а стварна 6 км. То значи да је стварна ширина отсека форсирања дивизије исто што и отсек напада — пробоја, с тим што ће она у извесној мери бити мања, јер ће и пукови вршити овакву и сличну редукацију (због растојања између десантних и скелских места), тако да ће се и њихова ширина зоне дејства разликовати од привидне, односно реалне, ширине отсека форсирања. Зато реалне ширине отсека форсирања појединих јединица треба да буду приближно исте као и отсеци напада, односно гоњења у редовним условима, тако да свака јединица може извршити ближи (пробити одбрану на супротној обали) и следећи задатак (разбити одговарајуће резерве браниоца и избити на одређени мостобран). Дакле, ту се, с обзиром на теже услове борбе, може говорити о сразмерно истој или о мањој, а никако о већој, ширини отсека напада.

Према томе, при форсирању на широком фронту неке јединице (у саставу више) вршиће форсирање на нормалном (уском), а неке на широком отсеку, с тим што се и оне јединице које га буду вршиле на широком фронту не стављају у теже услове напада (у смислу односа сопствених према непријатељским снагама) него у нормалном

нападу. Напротив, овде се одређивањем реалне ширине отсека на нај-целисходнији начин решава главно питање — обезбеђење надмоћности. Према томе, за сваки конкретни случај форсирања треба одређивати мање или веће ширине отсека за одговарајуће јединице на бази те-мељите процене ситуације, а не зато да би се принцип форсирања на широком фронту задовољио сам по себи. Форсирање на широком фронту (у целини) пружа могућност избора најповољнијег маневра, њиме се најбоље може остварити изненађење и др. и зато му се увек тежи. Али та тежња треба да буде у складу са реалним могућностима. Форсирање на широком фронту утолико више долази до изражаја уколико је јединица већа.⁹⁾

Док демонстративни прелаз треба да буде што даље од помоћног, а поготову од главног прелаза, како би могао успешно одиграти своју улогу, дотле удаљење помоћног од главног прелаза, с једне стране, треба да буде што мање, како би се обезбедио принцип прикупљености снага и њихово непосредније садејство, а, с друге, да буде што веће, ради развлачења непријатељских снага (резерви у првом реду). Основна слабост мањег удаљења помоћног од главног прелаза (поготово када се додирују — у ком би се случају отсек прелаза дотичне јединице ближио нормалном, односно уском фронту) — огледа се у томе што се они тада сливају у један прелаз, пружајући браниоцу могућност да својим прикупљеним снагама једновремено интервенише против нападачевих снага на главном и помоћном прелазу, или ће нападач бити принуђен да браниоца фронтално потискује уместо да га окружи и уништи. Ако је веће удаљење помоћног од главног прелаза, бранилац може још у почетку да задржи, а евентуално и почесно туче раздвојене снаге нападача, уколико овај није обезбедио надмоћност и друге услове и на једном и на другом правцу. Ако би нападач остварио такву надмоћност он би био у стању да на тежишту борбе и у одлучујућој, другој фази изведе најповољнији обухватни маневар и оствари надмоћност у дубини. Дакле, растојање између главног и помоћног прелаза треба да буде толико да снаге на оба прелаза имају реалне изгледе на успех. Другим речима, оне треба да буду толико јаке да свака од њих може директно или индиректно извршити постављени задатак, тј. да могу остварити и појединачни и маневар у целини. Растојање код обухватног маневра треба да обезбеди ватрено садејство између јединица на оба прелаза, док код обилазног маневра такво садејство није обавезно.

По моме мишљењу, ватрено садејство између батаљона требало би обезбедити помоћу минобадача и митраљеза, између пукова — помоћу ПАГ-ова, а између дивизија — помоћу ДАГ-ова (уколико се они одређују). Према томе, растојање између батаљона могло би да буде до 2, пукова до 5, а дивизија до 10 км, па и више. То значи да се раздвајање помоћних и главних снага код форсирања заснива на готово истим принципима као и код напада на широком фронту, који нарочито долази до изражаја на планинском земљишту. Зато би било

⁹⁾ Види чланак „О неким тактичким питањима форсирања река“ („Војно дело“, бр. 7—8/55, стр. 46).

оправдано да се снаге на појединим прелазима (уколико су раздвојене), чак и онда кад се форсирање врши на равничастом или маневарском земљишту, називају нападним колонама. Разлика би била само у томе што би постројавање борбеног поретка овде готово увек требало да буде по борбеним ешелонима (и колонама), за разлику од напада у планини у коме други ешелони често могу бити замењени резервама.

На ширину отсека форсирања и борбени поредак утиче и маневар партизанских јединица, ако се ове пре почетка форсирања налазе у непријатељској дубини. Оне добијају задатке који треба да чине јединствену целину са задацима и маневром јединица које врше форсирање с фронта. Искоришћењем изненађења и свог повољног положаја у односу на распоред непријатеља, оне могу да произведу знатно већи борбени ефекат него јединице одговарајуће јачине које врше форсирање са фронта, тако да могу бити од нарочите користи, поготово онда кад нападач не употребљава ваздушне десанте.

У овом погледу карактеристично је садејство 6 славонског корпуса са осталим јединицама 3 армије, у априлу 1945 године. Форсирајући Драву главним снагама на широком фронту Валпово — Осиек и даље низводно, једновремено са свима дивизијама, ова армија није имала општу резерву (други ешелон). Међутим, улога резерве у овом случају била је додељена 6 корпусу који се дотада налазио у оперативној дубини непријатеља на планини Папуку и његовим огранцима. Састав и попуњеност корпуса (без тешког наоружања) одговарали су вођењу борбе у таквим земљишним и другим условима. Другим речима, корпус је, у односу на армију, био тактичко-оперативна партизанска јединица. Без обзира на тежак положај (због јаког притиска непријатеља), корпус је према одлуци команданта армије имао задатак да у моменту форсирања главних снага армије нападне непријатеља с леђа и спречи придолазак његових резерви с југозапада и југа ка Драви. Пошто је ово у потпуности остварио, корпус је знатно допринео потпуном разбијању непријатељских јединица које су браниле Драву на широком фронту, што се повољно одразило и на развој Сремске операције у целини.

Утицај јачине и карактера одбране

Одбрану реке нарочито карактерише изразита активност браниоца. Због тога се њена одбрана (као и одбрана морске обале) заснива првенствено на брзим и енергичним противнападима, и то чак у већој мери него у одбрани других положаја. Ово долази отуда што река (као природна препрека) пружа могућност браниоцу да саму обалу брани релативно мањим снагама и да држи сразмерно јаче резерве (друге ешелоне) него иначе.¹⁰⁾ Због ове околности, као и чињенице да ће бранилац често на то бити присиљен, река ће се обично бранити на

¹⁰⁾ Стога је разумљиво што је у Другом светском рату, па и раније, био чест случај организовања одбране са ослонцем на речне токове, нарочито веће. Јачина резерви (других ешелона) при одбрани реке начелно износи $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$, а у извесним случајевима чак и $\frac{2}{3}$ целокупних снага.

широком фронту, с тим што ће важнији отсеци и тада имати нормалан фронт. Ради тога ће нападач у већини случајева имати много веће тешкоће у другој фази, када бранилац врши противнапада својим јачим резервама (нарочито оклопним), него у првој фази, када први ешелони, који су пребачени преко реке, нападају браниочеве снаге на предњем крају. Користећи почетни моменат изненађења, нападач ће се обично у тој фази релативно брже дохватити супротне обале и образовати мање мостобране, док ће бранилац, у следећој фази, постепеним (или једновременим¹¹) убацавањем својих јачих резерви успети да коригује свој распоред са циљем да нападача задржи и набаца на реку. А пошто нападач тада неће моћи да користи изненађење као у претходној фази, он ће често бити принуђен да привремено пређе и у одбрану на достигнутим мостобранима, итд. Да би лакше пребродило или избегао евентуалне кризе у тој фази, нападач треба мање или више да раздвоји своје главне од помоћних снага, тј. да изврши форсирање на ширем фронту, да би најпре раздвојио непријатељске резерве, а затим их обухватио и окружио. Разуме се, бранилац понекад може држати јаче снаге на предњем крају и бранити фронт приближно нормалне ширине, користећи непосредно реку као ослонац за то. Нападач ће обично тежити да избегне овакве отсеке и да изврши форсирање на слабије утврђеним и брањеним отсечима. У првом случају он би вршио форсирање под сличним (па и тежим) условима него при пробоју јако утврђене одбране (тј. на ужем отсеку), у ком би случају главни и помоћни прелаз били сасвим примакнути. Према томе, фортификациска организација одбране, ширина фронта и борбени поредак (нарочито распоред резерви) браниоца у великој мери утичу на извршење форсирања, а тиме и на одређивање мање или веће ширине отсека форсирања.

Утицај улоге и задатак јединице

Отсек форсирања јединица на главном прелазу редовно ће бити ужи него код помоћног, а поготову демонстративног прелаза. Зато се широки фронт у форсирању, гледан у целини, постиже комбинацијом ужих и ширих отсека јединица у саставу виших. Ако се некој јединици да задатак да изврши форсирање на већој дубини — што, начелно, изискује дубље ешелонирање (стварање два па и три ешелона) — тиме се директно смањује и ширина отсека форсирања у односу на јединицу исте јачине која би дејствовала на мањој дубини. А тада би њен борбени поредак могао бити постројен у два, па и у једном ешелону, тако да би јој се и ширина отсека знатно повећала.

¹¹) Према досадашњим гледиштима, при одбрани реке свака јединица има своју резерву која се у противнападу постепено убацује, што доводи до њиховог почесног ангажовања и цепања снага. Зато има мишљења да пукови, например, не би морали имати резерву, ако би се одредиле јаче батаљонске и дивизиске резерве. Тада би противнапад дивизиске резерве свакако био јачи, а њиховим моторизовањем обезбедило би се и њихово правремено ангажовање на најугроженијим отсечима одбране.

Пошто мостобрани, уствари, претстављају конкретизоване задатке јединица на земљишту или у непријатељском распореду, то је природно да њихов облик и величина (а нарочито ширина) утичу на ширину отсека форсирања, и обратно. Ширина мостобрана, начелно, требало би (а не мора) да буде приближно иста као (привидна) ширина отсека форсирања. Мања или већа отступања у овом погледу зависе од облика маневра, начина форсирања (при гоњењу, из покрета, непосредног додира), итд.

Утицај састава јединица и средстава за превозење

Утицај састава јединица и средстава у знатној мери утичу и на ширину отсека и на начин извршења форсирања. Иако бројно и технички јачи формациски састав јединица захтева извесно повећање средстава за превозење (нарочито у квалитативном смислу) и има за тенденцију повећања ширине отсека (и у случајевима када она тактички не би била оправдана), ипак то не би требало да буде једина основа за прорачун те ширине, јер би могло довести до шаблонског и кордонског распоређивања јединица, а не до стварања најцелисходнијег борбеног поретка.¹²⁾ Зато техничке услове и убудуће треба потчињавати и усклађивати са тактичким, а једне и друге са оперативним захтевима.

Извесно проширење отсека прелаза (као последица измене у формациском саставу јединица) свакако неће ићи укорак са повећањем техничких средстава.¹³⁾ Оно се може кретати само до реалне границе, која ће обезбеђивати надмоћност и густину ватре нападача на изабраним отсецима (које иначе код форсирања начелно треба да буду веће него код напада у нормалним условима).

А да ли је за поједине јединице могуће (кад то тактички разлози намећу) технички обезбедити уже отсеке (од изнетих у поменим чланцима) и у случају када је борбени поредак дивизије постројен у два ешелона (са два пука у првом ешелону). Могуће је и са досадашњим и са најновијим средствима за прелаз. У првом реду, у прорачун укупне ширине отсека не морају се увек узимати сва места прелаза — једновремено, када се зна да коришћење неких скелских и мостовских места почиње када се извесна десантна укину.

¹²⁾ Придржавајући се раније поменутих норми, при форсирању пешадиског пука на отсеку ширине, узмемо, 4 км, према коме би се на супротној обали на предњем крају налазио, рецимо, 1 батаљон, а под претпоставком да се може рачунати и са противнападом још једног батаљона из дубине (из пуковске резерве), однос снага у пешадији био је 1,5 : 1. Ако би приближан однос био и у родовима, пук не би обезбеђивао потребну надмоћност, густину ватре и др. тако да би му требало или скратити отсек или тражити ново место. У оба случаја било би потребно да се тражи излаз у повољнијем односу снага. У првом би се случају отсек пука морао скратити за два, па и више пута. Значи, норма за отсек пука (4—8 км) за овакве и сличне случајеве не би одговарала.

¹³⁾ При форсирању Рајне од стране Англо-Американаца 1945 године, огроман број средстава за превозење онемогућио је ранији почетак форсирања, па донекле спутавао и маневар јединица, што је имало за последицу сразмерно веће губитке тих средстава.

Поред тога, ширине појединих десантних¹⁴⁾ и скелских места могу се знатно смањити ако се користи моторна вуча, јер тада, због знатно мањег занопења, није неопходно да ширине скелских места (рачунајући и резервна) буду по 1 км, већ по 200—400 м, као ни растојања између њих по $\frac{1}{2}$ км, већ по 100—200 м.

Број пловних средстава (заменом обичних чамаца и скела моторним) могао би се у знатној мери смањити ако би остала досадашња формација јединица. А уколико би се састав јединица и знатније повећао, број механизованих пловних средстава могао би остати приближно исти с обзиром на њихову већу брзину и преносну моћ. Сем тога са њима се на средњим, а поготову на великим рекама, може врло успешно вршити превожње узастопним таласима (којих може бити два или више, с тим да њихово отстојање не буде мање од 150—250 м, што се обично регулише у временским размацима од по неколико минута). Слично је и са скелским местима. Наиме, често ће бити целесходније да се одреди мањи број скелских места, а да се повећа број скела и навоза у сваком од њих. Превелики број скелских места захтева несразмерно веће техничке радове на изради прилазних путева (с обе стране), рампи и сл., што може утицати и на смањивање могућности изненађења, итд. И пребацивањем ваздушног десанта може се унеколико смањити величина трупа које врше форсирање. Неоспорно је да за одређивање реалне ширине отсека јединица у форсирању постоје и друга одговарајућа решења. У сваком случају, средства за превожње треба развијати упоредо са формацијском структуром јединица тако да са сигурношћу обезбеде најбоље тактичке услове за извршење добијених задатака. Ако тактичка ситуација буде захтевала да извесне јединице изврше форсирање и на релативно уским отсесима и под најнеповољнијим техничким условима (у циљу остварења изненађења), онда се то може и мора обезбедити техничким средствима.

*

Најзад, може се рећи да ширине отсека јединица у форсирању могу бити веома различите и да се крећу од најужих до најширих норми предвиђених за напад у нормалним условима. Тако, ширина отсека за батаљон (и ниже јединице) приближно је иста као и при нормалном нападу, тј. око 700 м — ако то дозвољава број средстава за превожње на дотичном десантном месту. Ако нема довољно тих средстава ширина ће се смањити у одговарајућој размери или ће се остати на истој ширини а мањој густини.

Пук може имати више десантних и скелских места, од којих би $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ било на главном, а остала на његовом помоћном прелазу.

¹⁴⁾ На пример, ако се досада са 60 дрвених чамаца могао пребацити један ојачани батаљон у једној тури од, узмимо, 30 минута, са истим би се бројем моторних чамаца то могло постићи за три-четири пута брже. Зато би се број чамаца, у том случају, могао смањити за исти број пута, а ако би било потребно могла би се за толико, па и више пута, смањити и ширина дотичног десантног места. Или, уколико би остао исти број моторних чамаца, за исто би се време могле пребацити три-четири пута јаче снаге.

Зависно од тога да ли се пук налази на главном или помоћном прелазу дивизије, на какву одбрану врши напад, колика су растојања између појединих десантних па и скелских места, итд., његова ширина отсека може се кретати од 1,5—5 и више км (1,5 км у ретким случајевима, кад би, због солидно организоване одбране, итд., форсирао реку борбеним поретком у три ешелона).

Исти моменти, углавном, утичу и на ширину отсека дивизије, с том разликом што код ње долази до јачег изражаја примена маневра и комбинације у одређивању ужих и ширих отсека потчињеним јединицама. У вези с тим, код дивизије се често одређује и демонстративни прелаз (место), и то, обично, само онда ако ће вршити форсирање на засебном, односно помоћном правцу корпуса. Према томе, ширина отсека дивизије може се кретати од 3—15, па и више км.

Ширина отсека за корпус — зависно од његове јачине, места и улоге у саставу армије и других раније наведених услова — износила би 10—30, па и више км.

Према томе, само се на бази свестране процене ситуације, за сваки конкретни случај, може одредити одговарајућа ширина отсека за јединицу у целини, као и за сваку јединицу у њеном саставу.

*

По изнетим питањима има доста неуједначених гледишта, која се нарочито појављују приликом решавања тактичких задатака из форсирања. Тако, на пример, неки решаваоци, држећи се норме од 8—10 км (из Другог светског рата), одређују дивизијама отсеке за форсирање приближне тој мери, иако супротну обалу брани незнатно слабији непријатељ, тако да се тиме не може постићи одговарајућа надмоћност и друго у вези с тим. Други избегавају шири фронт при форсирању и у ситуацијама кад би био од користи, из простог разлога што за такав (шири) фронт не могу да пронађу мостобран одговарајуће ширине, уместо да се одлуче баш за такав мостобран, пошто би он обезбедио најповољнији облик маневра, тим пре што би се до одговарајућег (већег) мостобрана могло доћи преко два или више првобитно формираних мостобрана. То значи да маневар и груписање снага треба претпоставити и ускладити са питањем ширине отсека и мостобрана, а не обратно. Из сличних разлога појединци избегавају нешто шири отсек форсирања, пошто не налазе могућности да у довољној мери раздвоје главни од помоћног прелазу и у ситуацијама кад би њихово (бар у прво време) нешто веће раздвајање обезбеђивало најповољније услове напада. Они сматрају да мостобрани на

главном и помоћном прелазу (а по неки и на демонстративном) морају увек бити једна целина, иако смо видели да то не мора увек тако да буде. У тежњи да избегну шири отсек и шири, узмимо, дивизијски мостобран, они толико приближавају главни и помоћни прелаз да, уствари, чине један једини прелаз. На тај начин, уместо да дотична јединица форсира реку на два или неколико просторно удаљених отсека, да тиме најпре раздвоји непријатељске резерве, а затим их обухвати или почесно туче, браниоцу се пружа могућност да благовременом употребом својих резерви једновремено дејствује против нападачевих главних и помоћних снага (односно прво против главних, а одмах затим и против помоћних, јер му то њихова незнатна удаљеност омогућава) или да се у реду повлачи с положаја на положај. Тада се може десити да нападач, и поред привидног успеха у форсирању првог ешелона, не постигне стварни успех због губитка у времену и необезбеђења повољнијих услова за ангажовање другог ешелона. А брзина извршења задатка при форсирању има веома важну улогу, јер није свеједно да ли ће се, на пример, други ешелон корпуса увести (редовно са ослоном на корпусни мостобран) ноћу после првог, или другог дана форсирања. Исто тако, није свеједно да ли ће дивизије првог ешелона корпуса овладати корпусним мостобраном (пошто су претходно успеле да униште, рецимо, главнину браниочева дивизије која је бранила супротну обалу) и тиме обезбедити најповољније услове за увођење у бој другог ешелона корпуса, или ће оне избити на линију корпусног мостобрана пошто браниочева дивизија успе да своје главне снаге извуче на следећи појас. У том би случају, и поред упола извршеног задатка дивизија првог ешелона, услови за даљи напад другог ешелона корпуса били много тежи, јер би и он морао да врши пробој и да се „обрачунава“ са дивизијом браниоца која се повукла. Очитледно је да би тада даљи напад корпуса био доведен у питање (можда и задржан), поготово ако би бранилац тај правац ојачао и новим снагама. Тиме би био постигнут само тактички успех, али не и потпун оперативни, чиме задатак корпуса не би био извршен у целини.